

ท้าว่างที่ท้าทายในการจัดการงานวิจัยระบบสุขภาพ ระดับพื้นที่: บทบทวนการจัดการงานวิจัยระบบสุขภาพ ของภาคเหนือ

ณัฏฐ์ กล่าวแล้ว*

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ได้ผลักดันให้มีการจัดตั้งภาคีระดับภูมิภาคโดยอาศัยความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ภายใต้ชื่อว่า “สวรรส.ภาค” เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการจัดการงานวิจัยให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงผ่านของระบบสุขภาพ การปฏิรูประบบราชการ และการกระจายอำนาจที่สอดคล้องกับบริบทเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละภูมิภาค

แม้ว่า “สวรรส.ภาค” แต่ละภูมิภาคจะก่อตั้งขึ้นในระยะเวลาที่ไม่เท่ากัน แต่ภารกิจสำคัญของ “สวรรส.ภาค” ล้วนแต่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือการจัดการงานวิจัยเพื่อจัดการกับประเด็นที่เป็นโอกาส ศักยภาพและปัญหาความที่มีผลต่อสุขภาพที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ด้วยการสร้างความร่วมมือระหว่างนักวิจัย นักวิชาการมหาวิทยาลัย ผู้บริหารนโยบาย ผู้บริหารระบบสุขภาพ และผู้ใช้บริการในพื้นที่ภาคเหนือ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าภารกิจในการจัดการงานวิจัยระบบสุขภาพของ “สวรรส.ภาค” ก็คือ **“ภารกิจในการจัดการความรู้เกี่ยวกับระบบสุขภาพ”** นั่นเอง

เป้าหมายสำคัญของการจัดการความรู้เกี่ยวกับระบบสุขภาพ ก็คือ การแสวงหา พัฒนา และสร้างองค์ความรู้ ถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ รวมทั้งจัดเก็บความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพะที่ให้กับประชาชนในพื้นที่ แต่ด้วยนิยามความหมายที่กว้างของคำว่า “ระบบสุขภาพ” ซึ่งครอบคลุมถึงระบบต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของประชาชนทั้งสุขภาพกาย จิต สังคมและปัญญาหรือจิตวิญญาณ การจัดการความรู้เกี่ยวกับระบบสุขภาพจึงมีขอบเขตที่กว้างขวางตามไปด้วย นั่นคือ นอกจากจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการให้บริการสาธารณสุขแล้ว ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ระบบการจัดสรรและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมและความเชื่อต่าง ๆ

การทบทวนประสบการณ์การจัดการงานวิจัยระบบสุขภาพของภาคเหนือพบว่า มีสิ่งท้าทายหลายประการที่ “สวรรส.ภาค” ต้องนำมาพิจารณาเพื่อดำเนินการต่อไป นั่นคือ

*สถานจัดการระบบสุขภาพภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1. การทบทวนบทบาทของสวรส.ภาค⁽¹⁾

ภายใต้กระบวนการของการจัดการความรู้ด้านระบบสุขภาพ อันประกอบด้วย การแสวงหาและรวบรวมความรู้ การสร้างและการพัฒนาความรู้ การถ่ายทอดและการประยุกต์ใช้ความรู้ และการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ต่อไปในอนาคตนั้น "สวรส.ภาค" วางบทบาทของตนเองไว้ที่ตำแหน่งใดของกระบวนการ

สังคมส่วนใหญ่มักคาดหวังให้หน่วยงานวิจัยต่าง ๆ แสดงบทบาทสำคัญในการแสวงหา รวมทั้งการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อชี้แนะสังคมให้เห็นทางเลือกในการจัดการกับโอกาสและศักยภาพ รวมทั้งป้องกันและจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคม แต่อาจจะต้องพิจารณาความคาดหวังดังกล่าวอย่างรอบคอบว่า "การแสดงบทบาทของหน่วยงานวิจัย และหน่วยงานจัดการงานวิจัย" นั้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

ในความเป็นจริง มีหน่วยงานวิจัยหลายหน่วยงาน แสดงบทบาทของการเป็นหน่วยงานจัดการงานวิจัยในประเด็นวิจัยบางประเด็นร่วมด้วย ดังนั้นสิ่งท้าทายอันดับแรกซึ่ง "สวรส.ภาค" แต่ละภูมิภาคจะต้องนำมาพิจารณา ก็คือ... **"มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่ สวรส.ภาคจะต้องแสดงบทบาทของการเป็นหน่วยงานวิจัยควบคู่ไปกับบทบาทการเป็นหน่วยงานจัดการงานวิจัย"**...

ด้วยกระบวนการของการจัดการความรู้ ที่บุคคลหรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องนั้นจำเป็นต้องมีการประเมินศักยภาพของตนเองและบริบทแวดล้อม ก่อนกำหนดวางบทบาทของตนเองและเครือข่ายพันธมิตร คำตอบสำหรับสิ่งท้าทายนี้ของ "สวรส.ภาค" แต่ละภูมิภาค จึงอาจมีทั้งเหมือนและแตกต่างกันออกไป เพราะในพื้นที่ที่มีหน่วยงานวิจัยซึ่งทำหน้าที่ในการศึกษาวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบสุขภาพที่มีความรู้เฉพาะประเด็นที่เข้มข้นอยู่ก่อนแล้ว การแสดงบทบาทในการเป็นหน่วยงานวิจัยที่ทำหน้าที่ในการแสวงหา รวมทั้งสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ในประเด็นนั้น ๆ อาจจะไม่ใช่บทบาทสำคัญของ "สวรส.ภาค" ในลำดับต้น ๆ หากแต่บทบาทสำคัญที่ "สวรส.ภาค" ควรมุ่งแสดงก็คือบทบาทในการผลักดันให้มีการถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ก่อนแล้วให้นำไปสู่การสร้างสุขให้ประชาชนในพื้นที่ต่อไป

2. การทบทวนกลไกในการเชื่อมประสานภาคีเครือข่าย เพื่อสานต่อสิ่งดี ๆ ที่ดำเนินการอยู่แล้วให้ดีขึ้น⁽²⁾

เนื่องจากการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ทุก ๆ กิจกรรม มีองค์กรและบุคคลหลายภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง และหลาย ๆ องค์กรหรือบุคคลในกระบวนการนั้นได้ริเริ่มดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการระบบสุขภาพในด้านต่าง ๆ ไปก่อนแล้ว การวางตัวเองให้มีบทบาทหลักเป็น "หน่วยจัดการงานวิจัย" ของ "สวรส.ภาค" จึงมีประเด็นสำคัญสืบเนื่องที่จะต้องพิจารณาก็คือ... **"จะใช้กลไกหรือเครื่องมือใดเพื่อเข้าไปเชื่อมต่อกับองค์กรหรือบุคคลที่ดำเนินการอยู่ก่อนแล้ว"**...

ประสบการณ์จากการดำเนินงานที่ผ่านมาของ "สวรส.ภาค" ซึ่งใช้กระบวนการจัดทำผังพิสัยงานวิจัย (Research Mapping) และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงานและภาคีต่าง ๆ ในพื้นที่เป็นเครื่องมือสำคัญพบว่า กระบวนการดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกันกำหนดขอบเขตของประเด็นหัวข้อวิจัยและประเด็นหัวข้อองค์ความรู้ที่เป็นที่ต้องการของหน่วยงานซึ่งเป็นหน่วยในการปฏิบัติการ และหน่วยงานวิจัย ได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ทั้งในเรื่องของความหลากหลายขององค์กรภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วม และการขับเคลื่อนงานซึ่งองค์กรภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วม

กระบวนการของ “สรรส.ภาค” มีความเห็นชอบร่วมกันว่าควรจะมีการดำเนินการให้เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่วนประเด็นความหลากหลายขององค์กรภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมว่ามีจำนวนมากน้อยอย่างไรนั้นมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการกำหนด “ผู้มีส่วนได้เสีย” ในแต่ละประเด็นเป็นอย่างดี ข้อจำกัดสำคัญประการหนึ่งนอกเหนือไปจากการกำหนด “ผู้มีส่วนได้เสีย” ที่ยังไม่ครอบคลุมแล้ว ยังเกิดจากกรณีที่ในบางครั้ง “สรรส.ภาค” ไม่สามารถตอบคำถามขององค์กรภาคีเครือข่ายที่เชิญเข้าร่วมกระบวนการในประเด็นเรื่อง “ตำแหน่งแห่งที่หรือบทบาทขององค์กรภาคีที่สนใจจะเข้าร่วมกระบวนการ” ได้ว่า “พวกเขาเหล่านั้นมีความสำคัญกับประเด็นการจัดการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างไร” หรือ “นอกจากบทบาทของการเป็นนักวิจัย หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้ว สรรส.ภาค คาดหวังให้พวกเขาแสดงบทบาทใดในกระบวนการของการจัดการความรู้ในประเด็นต่าง ๆ”

ด้วยข้อค้นพบถึงข้อจำกัดหลังจากการดำเนินการมาระยะหนึ่ง สิ่งท้าทายสำหรับ “สรรส.ภาค” สำหรับการต่อยอดงานที่ดำเนินการอยู่ในปีที่ผ่านมาก็คือ... “จะจัดกระบวนการในการผลักดันให้เกิดการสร้างหรือพัฒนาองค์ความรู้รวมทั้งต่อยอดขยายผลองค์ความรู้ที่ได้มาจากหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ได้อย่างไร...” เพราะทางเลือกในการจัดกระบวนการผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนประเด็นสำคัญในพื้นที่สำหรับ “สรรส.ภาค” นั้น มีทั้งการ “รับเอา” ประเด็นสำคัญนั้นไว้ให้อยู่ในความรับผิดชอบในการขับเคลื่อนเพื่อสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ขึ้นมาเอง หรือจะ “ส่งต่อ” ประเด็นสำคัญนั้น ๆ ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป ดังนั้นสิ่งที่จะต้องทำก่อนที่จะกำหนดทางเลือกในการผลักดันให้เกิดการสร้างหรือพัฒนาองค์ความรู้ ก็คือการประเมินศักยภาพของตนเองและภาคีเครือข่าย รวมทั้งการประสานงานกับภาคีเครือข่าย ทั้งที่เป็นภาคีเครือข่ายภายใต้ร่มของสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขเอง และภาคีเครือข่ายภายนอกที่ดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ

การจัดทำผังองค์กรภาคีเครือข่าย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจ บทบาทหน้าที่และศักยภาพขององค์กรภาคีเครือข่ายที่มีต่อประเด็นต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการจัดการสื่อสารสาธารณะ เพื่อถ่ายทอดข้อมูลความรู้ ประสบการณ์ดี ๆ ในการดำเนินงานของ “สรรส.ภาค” พร้อมทั้งสิ่งดึงดูดที่ “สรรส.ภาค” คาดหวังจะก่อให้เกิดในพื้นที่ รวมทั้งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อประชาชนในพื้นที่หากมีการจัดการความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างต่อเนื่อง ต่อองค์กรภาคีเครือข่ายที่อาจจะเป็นผู้ “รับเอา” ประเด็นวิจัยหรือประเด็นองค์ความรู้สำคัญต่าง ๆ ที่ได้มาจากการจัดกระบวนการของ “สรรส.ภาค” ไปสานต่อเพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อนความรู้เพื่อจัดการระบบสุขภาพในพื้นที่ต่อไป

การทบทวนและค้นพบก้าวอย่างที่ท้าทายของ “สรรส.ภาค” ของภาคเหนือ ครั้งนี้จะนำไปสู่การจัดการงานวิจัยระบบสุขภาพระดับพื้นที่ที่ดีขึ้นหรือไม่อย่างไรนั้น คงเป็นเรื่องที่ต้องติดตามและให้กำลังใจกันต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. สถานจัดการวิจัยระบบสุขภาพภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. แผนการดำเนินงานของสถานจัดการวิจัยระบบสุขภาพภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 1 (เอกสารอัดสำเนา). เชียงใหม่: สถานจัดการวิจัยระบบสุขภาพภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2549.
2. ประพนธ์ ผาสุขยืด. การจัดการความรู้ และการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ [สืบค้นเมื่อ 3 เม.ย. 50]; แหล่งข้อมูล: URL: http://www.kmi.or.th/autopage/show_all.php?h=26